

Il-**Fluttafa**

numru **110**

Mejju - Ġunju 2012

50
YEARS
1962 - 2012

Limonju

Il-magazzin ta' Klabb Fluttaf

Is-Sultan huwa l-ikbar mazzarell li naraw Malta. Huwa territorjali hafna, jigifieri l-vaska tiegħu jiddefendiha sew, u jkeċċi l-mazzarelli l-oħrajn kollha.

Fliet xi mazzarella gustuża!

Hej Abieb Huttaf!

editorjal

Eżatt kif kont ha nikteb dan l-editorjal, il-ħbieb tagħna Ray Galea u ibnu Nick - żewġ berdwocers akkaniti - tawna l-aħbar sabiħa li sabu bejta tal-kapinera fil-Buskett. Din hija l-ewwel darba li dan l-għasfur nafu li bejjet f'Malta.

Allura ddecidejt li dan l-editorjal niddedikah lil din l-aħbar, għax mhux kull sena jbejjet għasfur ġdid. F'Malta l-lista ta' għasafar li jbejtu hija fqira mhux hażin. Veru li f'dawn l-aħħar għaxar snin żdiedu speċi ġodda, bħar-rundun, it-tigieġa tal-baħar u l-gamiema tal-kullar - kif taqraw mill-aħbarijiet f'*Il-Huttafa* stess - imma n-numru xorta għadu baxx.

Il-kapinera hija komuni u tidher kull sena fir-rebbiegħa u fil-ħarifa. Numru sabiħ minnhom anke jibqa' Malta fil-ħarifa u jgħaddu x-xitwa magħna. Eh, imma sa

Mejju kollha jkunu parpru lejn Sqallija, l-Italja jew iktar 'il fuq.

Imma dis-sena par kapinera baqa' fil-Buskett, bnew bejta ġo liedna folta, u rabbew fiha familja ta' tnejn. Iss'issa għadni kemm smajt li ż-żewġ frieħ kibru b'suċċess, tgħallmu jtiru u telqu mill-bejta!

Aħna nisperaw li din ma tkunx l-ewwel u l-aħħar darba li l-kapinera tbejjet f'pajjiżna, u bil-qalb nistidnuha terġa' tiġi s-sena d-dieħla! Anzi jalla jiġu ż-żgħar u jbejtu huma wkoll. B'hekk tibda popolazzjoni ta' għasfur ġdid f'Malta.

Ċaw ħbieb. Gawdu s-sajf imma tantx toqogħdu fix-xemx.

Victor

Victor Falzon
l-Editur

Raymond Galea

Iż-żewġ flieles tal-kapinera fil-bejta. Ir-rix diġà qed jibda jispuntalhom.

Raymond Galea

Jekk qed nara sew, qed titmagħhom brimba tal-pal tal-bajtar.

L-omm waslet bl-ikel biex titma' liż-żgħar tagħha. Il-mara jkollha l-kappell kannella.

mal-faċċata

Il-Limonju (sea-lavender) hija pjanta delikata li tikber baxxa fuq friegħi irqaq hafna u weraq f'bukkett fl-art. Din tar-ritratt tikber fi xtut ramlin u hija rari. Għad irid isir studju aħjar fuqha għax għadna lanqas nafu sew liema speċi hi!

Ritratt ta' Victor Falzon

X'għandna?

Editorjal	2
Aħbarijiet	3
Mid-dinja	4
X'nista' nara tgħid?	5
Kompetizzjoni	5
Attività	6
Mid-Djarju ta' 2 membri	6
Intervista ma' fjura	6
Jieħdu bazz!	7
Arti	8
X'idea dik!	9
Avvizi	9
Nħawi Naturali	10

il-kumitat

Kathleen Mamo (kap) • Jason Aloisio • Chris Cachia Zammit • Desirée Falzon • Nikki Falzon • Victor Falzon

il-kuntatt

indirizz
BirdLife Malta
 57/28 Triq Abate Rigord
 Ta' Xbiex XBX 1120
 tel 21347644 / 21347645 / 21347646
 imejl info@birdlifemalta.org
 imejl tal-magażin
il-huttafa@birdlifemalta.org
 websajt www.birdlifemalta.org

il-klabb

Klabb *Huttaf* huwa t-taqsim ta' BirdLife Malta għall-membri ta' taht it-18. Il-Klabb jorganizza harġiet fil-kampanja, żjarat f'riservi naturali, mixjiet, harġiet bil-lanċa, u naghmlu wkoll xogħol ambjentali. Kull xahrejn noħorġu wkoll il-magażin *Il-Huttafa* li l-membri jirċievu d-dar bil-posta. Bħalissa fil-Klabb qegħdin xi 1000 membru. Shubija fi Klabb *Huttaf* hija €7 fis-sena.

©BirdLife Malta, Ġunju 2012
 Disinn u produzzjoni Victor Falzon
 Stampat għand Poulton's Print Shop

Żmien iż-Żgħar...

Ir-rebbiegħa hija ż-żmien meta l-għasafar jibnu l-bejtiet u jrabbu familji ġodda. F'Malta għandna diversi speċi ta' għasafar li jbejtu, u mhux għasafar tal-bejt biss, kif jaħsbu hafna nies. Fost dawn hemm il-**monakella**, it-**tigieġa tal-baħar** u l-**gamiema tal-kullar**. Dawn huma ritratti friski ta' xi frieħ tagħhom minn ta' dis-sena.

Victor Falzon

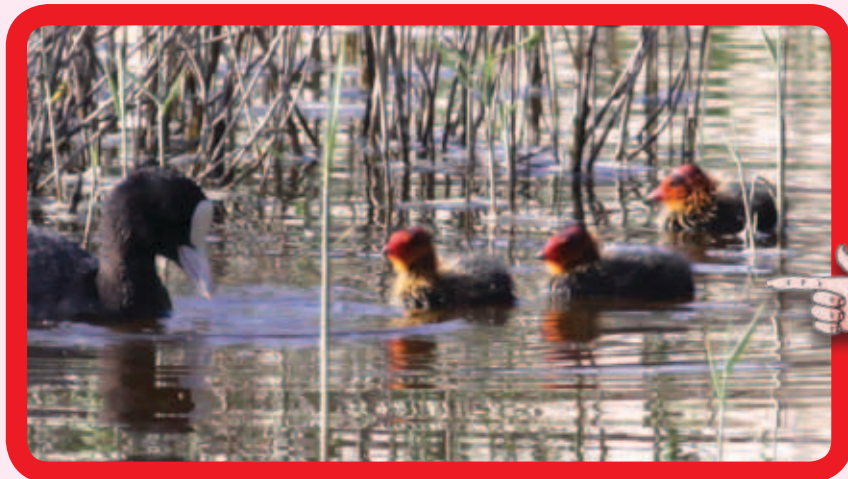
Monakella
Little Ringed Plover

Victor Falzon

F'Malta l-Monakella tbejjet biss fir-riserva naturali tal-Għadira. Dawn huma tlieta mill-fieles li faqqsu f'Mejju ta' dis-sena.

Raymond Galea

Tigieġa tal-Baħar
Common Coot

Victor Falzon

F'Malta t-tigieġa tal-baħar tbejjet biss fir-riserva naturali tas-Simar. Dawn tlieta mill-fieles li faqqsu f'Mejju ta' dis-sena.

Chris Cachia Zammit

Gamiema tal-Kullar
Collared Dove

Ray Galea

Il-gamiema tal-kullar bdiet tbejjet regolari f'Malta f'dawn l-aħħar għaxar snin. Dawn żewġ bċieċen li faqqsu dis-sena.

Dawn l-aħbarijiet u anke ta' paġna 4 tajbin biex tużawhom l-iskola fl-Attività JUNIOR JOURNALIST (Dinja Waħda)

Dinja Waħda hija kampanja edukattiva ambjentali li titmexxa fl-iskejjel minn BirdLife Malta u Bank of Valletta, bl-għajjuna tal-Ministeru tal-Edukazzjoni.

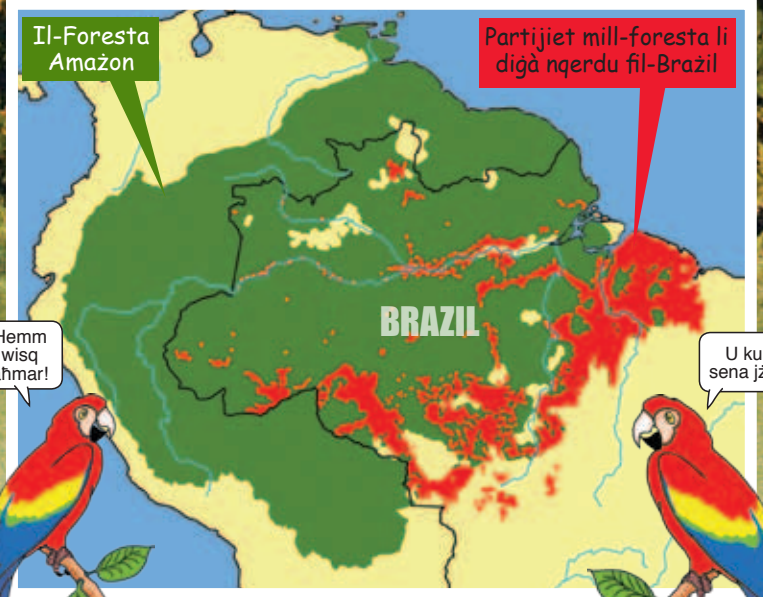
Daqqa ta' ħarta għall-Amazun

L-Amazun hija waħda mill-ikbar foresti tad-dinja, u fiha jgħixu eluf ta' speċi ta' pjanti u animali. Ħafna mill-Amazun qiegħda fil-Brazil, u għalhekk il-futur tagħha qiegħed f'idejn in-nies u l-gvern t'hemmhekk. B'xorti ħażina s'issa l-Braziljani ma tantx beżgħu għall-Amazun għax kull sena jaqtgħu u jaħarqu meded kbar minnha.

Dan l-aħħar il-Brazil għadda ligi ġdida li biha l-qerda tal-foresta flok tonqos ħa żżid! Fil-Brazil l-għaqdiet tal-bdiewa huma sinjuruni u b'saħħithom ħafna, u hemm bdiewa biljunarji li lesti jaqtgħu l-Amazun kollha u jibdluha f'għelieqi enormi fejn irabbu miljuni ta' baqar. Dal-baqar imbagħad isiru... hamburgers!

B'xorti tajba, l-aktar partijiet koroh tal-ligi l-ġdida neħħewhom. Għall-inqas!

Żdiedet

F'dawn l-aħħar 20 sena, il-puma żdiedet sew f'diversi stati tal-**Stati Uniti**, speċjalment fl-inħawi magħrufin bhala l-Midwest. Dan l-aħħar sar servej fuq dal-ġmiel ta' animal u sabu li fi stati bħal Texas, Arkansas, Nebraska, South Dakota, North Dakota, u anke (fil-Kanada) f'Manitoba u Ontario, minn inqas minn 100 li kienu għoddedw fl-1990 issa n-numru tela' għal 30,000!

Nisperaw li l-kaċċaturi-kawbojs Amerikani ma jibdexw jikluhom idejhom biex imorru jieħdu bażż joqtlu koċċ puma għall-gost.

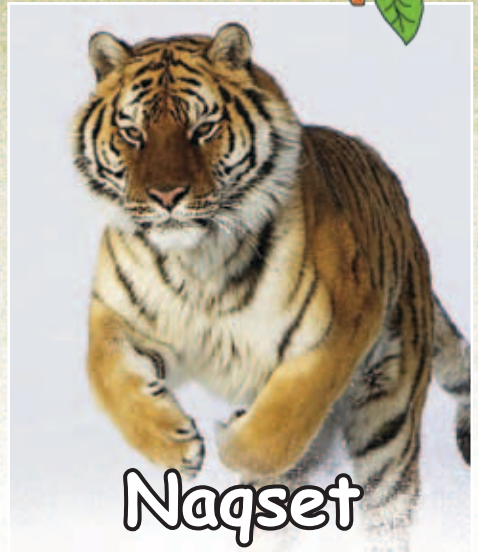
Ġdid

Il-Kolombja hija l-iktar pajjiż fid-dinja li fih għasfar differenti: xi 1880 speċi! Dan għaliex il-Kolombja għandha varjetà kbira ta' ambjenti differenti, u f'kull ambjent issib natura differenti, inkluż għasfar.

U issa sabu ieħor. Dan huwa l-Antioquia Wren, u sabuh erba' ornitoloġi Kolombjani, li għamlu sentejn jistudjaw u josservaw dawn l-għasfar fil-majjistral tal-pajjiż.

L-Antioquia Wren *Thryophilus sernai* mhux talli huwa għasfur ġdid għax-xjenza, imma huwa wkoll ²endemiku għall-Kolombja.

Naqset

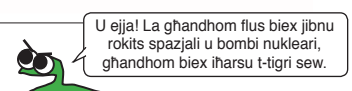
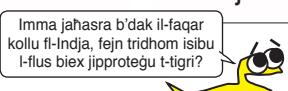
Fid-dinja baqa' biss xi 4000 tigra, u kważi nofshom jgħixu fl-**Indja**. Għalhekk minn kif l-Indja tittratta t-tigri tagħha jiddependi ħafna l-futur ta' dan l-animall tal-ġenn.

Fil-fatt l-aħbarijiet mill-Indja huma ħżiena immens. Fl-2010 ġew rappurtati li nqatlu 56 tigra, u fl-2011 inqatlu 52. Waħda fil-ġimgha!

U dis-sena aghar, għax fl-ewwel sitt xhur biss diġà nstabu 48 tigra mbiċċra!

It-tigri jinqatlu l-iktar biex jinbiegħ l-għadam tagħhom fiċ-Ċina, fejn ħafna jemmnu li huwa mediċinali!

¹Ornitologu = xi hadd li jistudja l-għasfar • ²endemiku = jinstab biss f'dak il-pajjiż jew reġjun

X'nista' nara tghid?

jikteb Jason Aloisio

Tertuxa

Little Stint

Calidris minuta

It-Tertuxa hi fost l-iżgħar u l-iktar komuni mill-grupp tal-għasafar tax-xatt. Tidher fi żmien il-passa u anke matul is-sajf. L-aħjar postijiet fejn tista' taraha, flimkien ma' għasafar oħra tax-xatt huma s-Salini u r-riservi naturali tal-Għadira u tas-Simar. Thobb tfittex l-ikel ma' għasafar ikbar minnha, qisha biex titwennes. L-ikel tagħha, magħmul l-aktar minn 'invertebrati żgħar, tnaqqu minn wiċċ it-tajn b'munqar żgħir u rqiq. L-aħjar mod biex tagħrafha, speċjalment meta jkollha l-kuluri ċari tax-xitwa, hu mid-daqs żgħir tagħha.

It-tertuxa tbejjet fin-naħat ta' fuq tal-Ewropa u tal-Asja, fejn is-sajf huwa qasir. Huwa għalhekk li tibda tpassi kmieni lejn l-Afrika meta l-ħarifa tkun għadha lanqas bdiet. Il-frieħ ipassu f'it wara l-ġenituri tagħhom.

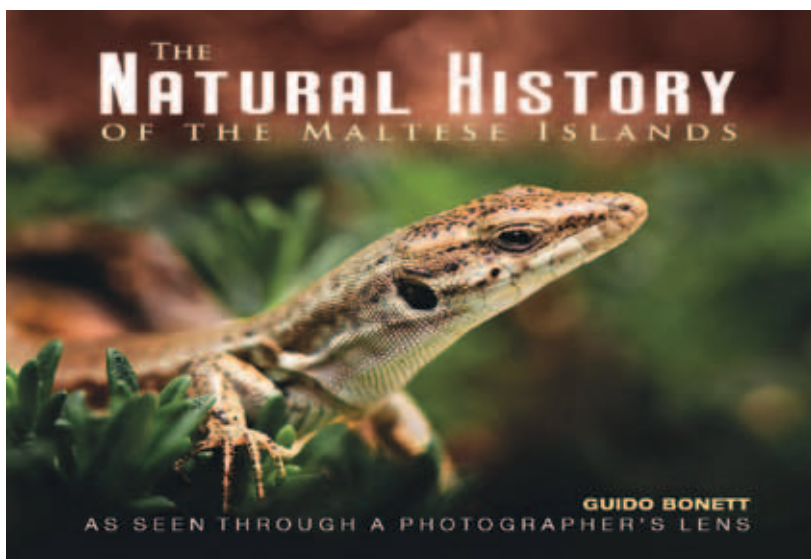
It-tpingija mehuda mill-ktieb **Ghasafar Madwarna**, li huwa miktub apposta għat-tfal. Dal-ktieb jiswa €5 u tista' tixtrih minghand il-BirdLife jew billi żzur ir-riservi naturali tal-Għadira jew Is-Simar.

Jason

Victor Falzon

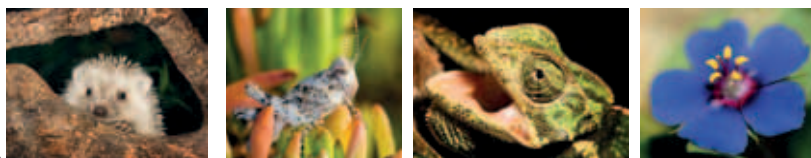
***invertebrati** = animali bla sinsla tad-dahar (vertebra), hafna minnhom bla għadam iehor ukoll. Per eżempju insetti, brimb, hniex, bebbux, gambli, qarnit, arzelli, grancijiet, eċċ.

Cover: Hardback • Size: 24cm x 20cm • Pages: 384 pages

With hundreds of species described and over 500 images of local flora and fauna, Guido Bonett presents a simple introduction to newcomers in nature photography, highlighting the possibilities that exist on these islands for the aspiring nature photographer and also encourages others to start looking at our world in a different way, camera in hand.

This publication sells for €29.95 and can be obtained from the publishers, Book Distributors Ltd, www.bdlbooks.com or from all leading outlets. • For trade enquires please call 21380351

OVER 500 PHOTOGRAPHS • CLOSE-UPS OF FLORA, INSECTS, REPTILES, BIRDS, AND OTHER WILDLIFE

Ktieb sabih immens. Ixtruh.

KOMPETIZZJONI POSTER 5

F'Il-Fluttafa li jmiss ħa jkollna l-ħames poster. Dan biċċa mir-ritratt li ħa jidher. X'taħseb li hu l-għasfur? Ibgħat it-twegiba, flimkien ma' ismek, f'dan l-imejl

kompetizzjoni.poster@gmail.com

Aħna mbagħad intellgħu isem minn dawk li jaqtgħu, u min jirbaħ nibagħtulu rigal żgħir.

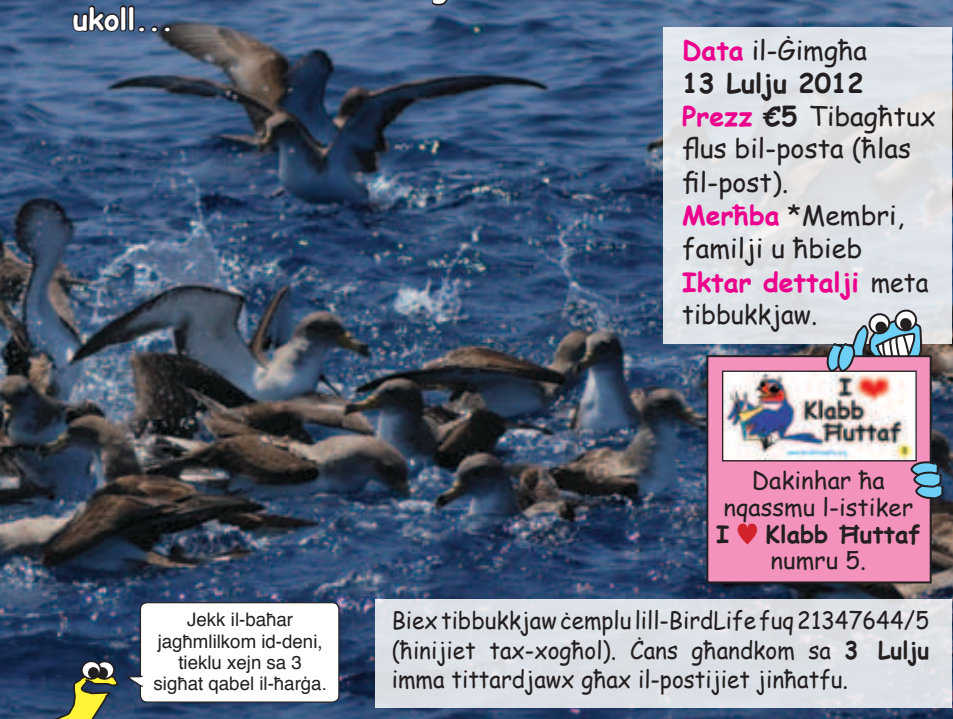
F'isem sħabi l-grancijiet kollha, nitlobkom biex jekk f'xatt il-baħar jaqbadkom il-ġuħ, aħsbulu u ħudu l-ikel magħkom. Toqogħdux taqbdulna ilna biex tmeximxulna saqajna. Ma niħdux gost, tafux! Saqajna għandna bżonnhom. Grazzi.

Chris Cachia Zammit

Appuntament maċ-Ċief

Reggħet waslet waħda mill-iktar ħargiet popolari: il-ħarga bil-lanċa lejn Ta' Ċenċ għal ftit kumpanija maċ-ċief. Iċ-ċief huwa tajr ta' baħar li filgħaxija jħobb jingabar fi gruppi fuq il-baħar ftit bogħod mix-xatt. Aħna ħa mmorru ftit sa dawk in-naħat biex fil-kwiet ingawduhom ftit. Forsi naraw xi denfil ukoll...

Data il-Ġimgħa
13 Lulju 2012
Prezz €5 Tibagħtux flus bil-posta (ħlas fil-post).
Merħba *Membri, familji u ħbieb
Iktar dettalji meta tibbukjaw.

I ♥ Klabb Fluttaf
 Dakinhar ħa nqassmu l-istiker I ♥ Klabb Fluttaf numru 5.

Jekk il-baħar jagħmlikom id-deni, tieklu xejn sa 3 sigħat qabel il-ħarga.

Biex tibbukjaw ċemplu lill-BirdLife fuq 21347644/5 (ħinijiet tax-xogħol). Ċans għandkom sa **3 Lulju** imma tittardjawx għax il-postijiet jinħatfu.

*Tfal taht it-8 snin irid jiġi magħhom xi hadd kbir.

Kathleen Mamo

Mid-Djarju ta' 2 membri...

Il-Hadd 6 Mejju 2012. Jien ili membru fil-BirdLife imma illum mort l-ewwel ħarga tiegħi magħhom. Morna r-riserva naturali tal-Ghadira, hemmhekk rajt tipi differenti ta' għasafar bħal russett griż, agretti bojod u għasafar ohra. Kif kont hemm sirt naf bi pjanta jisimha denb il-fenek, u kienet sabiħa. Ħadt pjaċir ħafna l-ewwel ħarga ma' Klabb Fluttaf u nittama l-ħargiet li jkun hemm ma nitlifhomx għax kienet tant interessanti.

Alvin Farrugia (13)

Il-Hadd 6 Mejju 2012. Illum mort l-ewwel ħarga tiegħi ma' Klabb Fluttaf għar-riserva tal-Ghadira. Bdejna b' mixja madwar ir-riserva u rajna qatgħa rundun u ħawwiewa jtiru. Wara rajna gamiem tal-kullar, kaċċamendula u buċaqq jistrieħu fuq wajers tad-dawl. Dhalna fir-riserva u hemmhekk osservajna aktar għasafar mill-qrib u anke bit-trombi. Rajna russett griż u xi agretti bojod li jżuruna fil-passa. Waqt li mixjin fil-passaġġ biex immorru go kamra fuq wara tar-riserva, rajna l-pjanta tal-ħannewija. Post l-għasafar li rajna mill-kamra kien hemm diversi tipi ta' ħuttaf, pispisella ħamra, gallozz u gawwija. Kemm kienet interessanti din il-ħarga! Jien qiegħda nistenna bil-herqa l-ħarga li jmiss.

Nicole Azzopardi (8)

Jien ukoll inżomm djarju, imma sigriet. Naf! Qrajthulek!

Intervista ma' Fjura

10

Il-Pankrazju

X'jismek?

Jisimni Pankrazju. Hawn min jafni wkoll bħala Narcis il-Baħar.

Inti rari jew komuni?

Ma tantx issibni lili, ħijjoss.

Għaliex inti daqshekk rari?

Għax l-ambjent tiegħi huwa rari. Jien ngħix fl-¹għaram tar-ramel.

X'ikunu dawn?

Ikunu munzelli tar-ramel...

Bħal dawk tad-deżert?

Iva, imma jien ngħix fl-għaram li jiffurmaw f'xatt il-baħar.

F'liema żmien tiftaħ il-fjura?

Jien fjura tas-sajf, ħabib.

Tidher fjura sabiħa...

Mhux biss sabiħa, imma kbira u tfuħ bħall-ġilju.

Prosit eh. U minbarra l-ambjent rari, għandek problemi oħra?

Peress li l-fjuri tiegħi jfuħu, kultant jaqtgħuhomli. U xi drabi l-karozzi jipparkjaw fuq ir-ramel u jżellgħuna gor-ramel...

X'għarukaża! X'jismek bl-Ingliż?

Jisimni *Sea Daffodil*.

Grazzi ħafna u saħħa.

Saħħa lilek, u jekk tkun f'xatt il-baħar u tara lil sħabi, sellili.

F'Il-Ħuttafa 103 konna ġibna fuq l-għaram tar-ramel.

¹ għaram tar-ramel. Bl-Ingliż *sand dunes*.

Victor Falzon

X'differenza bejn nahla u żunżana?

In-nahal is-soltu jkun sufi, iż-żnażan is-soltu ma jkunux.

In-nahal għandu forma f'it smina, iż-żnażan huma iktar tawwalin u spiss ikollhom qaddhom dejjaq.

In-nahal ikollhom saqajhom sufin u hoxnin, taż-żnażan twal u lixxi.

Nahla tibda bin-N u żunżana biż-Ż!

Jieħdu bażż!

Kważi kull fejn issib il-fjuri ħa ssib l-insetti. U fost l-iktar insetti li jixxalaw bil-fjuri huma n-nahal u ż-żnażan.

Ħafna nies jibzġhu min-nahal u ż-żnażan minħabba dik l-imbierka xewka. Imma jekk ma nfixkluhomx, dawn l-insetti ma jagħmlulna xejn, anzi jkomplu bix-xogħol bieżel tagħhom.

F'Malta għandna mal-200 speċi ta' nahal u żnażan, u dawn sebġha minnhom.

Innutaw kemm dawn l-insetti jhobbu l-iswed u isfar. Fin-natura dawn iż-żewġ kulur flimkien ifissru PERIKLU. Din twissija lil animali oħrajn biex iħallu lil dawn l-insetti bi kwiethom.

Agħti kulur lill-istampa.

Fras-servjant

Black-winged Stilt

Ibagħtulna t-tpingijiet u r-ritratti li tiegħu tan-natura (mhux pets jew fjuri kultivati) u aħna ngibuhomlkom f'dil-pagna, basta jkunu veru tagħkom. Tistgħu tibagħtuhom

● bil-POSTA* lil
Klabb Huttaf BirdLife Malta
57/28 Triq Abate Rigord
Ta' Xbiex XBX 1120

jew
 ● bi-IMEJL (jpg, pdf, tif) lil
il-huttafa@birdlifemalta.org

*Materjal li tibagħtulna bil-posta ma nkunux nistgħu nibagħtuhulkom lura.

Victor Falzon

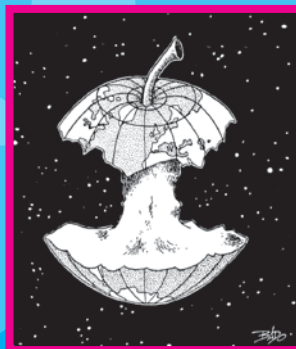
Qaqoċ tax-Xewk
 Francesco Tanti (5)

In-natura sabiha anke meta ma tkunx fi-aqwa tagħha. Dawn il-fjuri allavolja nixfin xorta finom ritratt.

Mhux biss, imma jkollhom iż-zerriegħa, li jjoġġenu għalihom għasafar bħall-gardell.

Vjolin tax-Xitwa
 Martina Mifsud (13)

ARTITASKYA

Kartun ieħor ta' Askya Pizzuto (16)

Huttafa

X'idea dik!

Desirée Falzon

Ideat li l-bniedem ikkopja min-natura

Skont it-tradizzjoni, fis-sena 105, wieħed Ċiniż jismu Ts'ai Lun kien qed josserva **żunżan tax-xehda** jibnu l-bejta tagħhom u innota kif iż-żunżana tgerrem l-injam minn zokk ta' pjanta u tibda tomogħdu sakemm isir qisu pejst. Imbagħad iż-żunżana tuża saqajha u anke ħalqha stess biex tiċċattja l-pejst. Meta ġġibu l-ħxuna ta' karta tibda tużah biex tibni l-ħitan tax-xehda tagħha, b'dawk il-ħafna ċelel żgħar.

Minħabba li Ts'ai Lun xogħlu kien li johloq magni u invenzjonijiet oħra għall-Imperatur tiegħu Han Ho Ti, dan mill-ewwel beda jhaddem moħħu biex jara kif jista' jimita liż-żnażan. Ts'ai Lun qabad zkuk tal-bambù, taċ-ċawsla u ftit ċraret, qattagħhom, ħallathom flimkien u xarrabhom qisu kif jagħmel żunżan f'ħalqu. Meta t-taħlita saret haġa waħda, nixxifha, ferrixha fuq tilar u b'hekk ħoloq... **il-karta!**

Din l-iskoperta tant kienet kbira li ċ-Ċiniżi żammewha sigrieta għal mijiet ta' snin!

Victor Falzon

Victor Falzon

Desirée Falzon

Desirée Falzon

Żewġ żunżaniet qed igerrmu l-injam biex jibdew jomogħduh. Bl-Ingliż daż-żunżan jgħidulu *paper wasp*.

Familja żnażan mehdijin jaħdmu u jibnu x-xehda. Iċ-ċelel bit-tapp ikollhom fihom 'fosdqa ta' żunżana ġdida.

Dehra mill-qrib tax-xehda. tal-karti. Kos, iż-żnażan ivvintaw il-karta miljuni ta' snin qabilnal!

'fosdqa. Wara li xagħat ta' insett ikun kiber biżżejjed, jingħalaq ġo fosdqa biex imbagħad johroġ minnha kbir. Bl-Ingliż jgħidulha *pupa*.

Eluf ta' snin qabel iċ-Ċiniżi, l-Egizzjani kienu ivvintaw tip ta' karta imma kellhom sistema oħra. Flok ifarrku l-injam u jagħmluh pejst kienu jinsgu strippi rqaq tal-papiru. Il-papiru huwa tip ta' qasab li jikber mal-gnub tax-xmara Nil. Jingħad però li qabel ma bdew juzaw il-papiru, l-Egizzjani għal xi zmien ukoll kienu skoprew u kkupjaw is-sigriet taz-żnażan!

Fil-fatt il-kelma *paper* gejjja minn *papyrus*

AVVIŻI

Grazzi

Nixtiequ ngħidu grazzi lill-gazzetta **L-ORIZZONT** li għal dawn l-aħħar hames snin kull ġimagħtejn fil-paġni tat-tilfal għabilna rokna dwar in-natura jismha... **Rokna Natura!**

20699595

Ċemplu fuq dan-numru jekk taraw bini jew żvilupp kontra l-liġi.

Websajt

Biex titgħallmu fuq fjuri u sigar Maltin żuru l-websajt www.maltawildplants.com

Websajt

Biex titgħallmu fuq ix-xogħol tal-BirdLife żuru l-websajt www.birdlifemalta.org

IDEA GĦAS-SAJF

Tridu tiffrankaw l-elettriku? **BAJDU L-BEJT ABJAD!** L-abjad jirrifletti mhux biss id-dawl imma anke s-shana. Għalhekk djar bil-bejt abjad ikunu iktar friski minn djar bil-bejt skur. Ara kemm fannijiet u erkondixiners tiffranka! Cool!

Fihihiiii, kemm se jirrabja.

Stajna sibna karta ftit inqas imtebbgħa, ta!

Aron Tanti

Is-Salina

Elisabeth Conrad

Natura 2000 hija sensiela ta' postijiet madwar l-Ewropa fejn in-natura hija protetta. Filmkien, is-siti Natura 2000 jksu 20% tal-Ewropa.

X'aktarx hafna minnkomp għaddejtu xi darba mill-inħawi tas-Salina, li qiegħed hdejn il-Kennedy Grove (forsi tiftakru r-riħa mhux tant tfuħ!) Is-Salina huwa post importanti hafna għan-natura f'Malta, tant li llum huwa **Natura 2000 Site**.

Ambjent rari

L-ambjent tas-Salina huwa speċjali hafna, għax fih jiltaqgħu tliet tipi ta' ambjent naturali: l-art, l-ilma ħelu u l-ilma baħar. Fejn dawn it-tliet ambjenti jiltaqgħu spiss jifforma dak li ngħidulu **bur salmastru** jew **bur mielaħ** (saltmarsh). Bwar salmastri ma tantx għandna fil-Gzejjer Maltin, għalhekk post bħas-Salina rridu nibzġu għalih għax huwa rari.

Jifilku għall-impluħa

Issa li dieħel is-sajf aħna ngergru bis-šhana, imma l-pjanti li jgħixu fil-bwar salmastri għandhom problemi kbar

Fejn hu?

Is-Salina qiegħed hdejn il-Qawra, sewwasew fejn tispicċa t-triq li minn Baħar iċ-Ċagħaq twasslek San Pawl il-Baħar.

ohrajn. Per eżempju, minħabba li fis-sajf ma tagħmilx xita, jonqos hafna l-ilma ħelu, u b'hekk jżiedied l-ammont ta' melħ fil-ilma. Għalhekk il-pjanti li jgħixu hawnhekk iridu jkunu jifilħu hafna mluħa. Mhux biss, imma jridu jkunu wkoll kapaċi jgħixu f'ambjent li jinbidel minn staġun għal ieħor. Irridu niftakru li hafna annimali jistgħu jitolqu minn post meta staġun jinbidel u ma jibqax komdu għalihom. Il-pjanti ma jistgħux imorru x'imkien ieħor, għax imwaħħlin fl-art!

Xi pjanti tipiċi ta' dan l-ambjent jadattaw għall-impluħa għolja u għan-nuqqas ta' xita billi jaħznu l-ilma ħelu fil-weraq. Hekk jagħmel per eżempju x-**xorbett**, li għandu weraq imlaħħmin għax fih isorr l-ilma. Ohrajn, bħall-**almeridja**, għandhom weraq zġhir hafna li jnaqqas it-telf ta' ilma ħelu. Is-siġra tal-**bruk** li tikber fl-inħawi tas-Salina terfa' l-melħ fil-weraq, li mbagħad twaqqgħu fix-xitwa, u teħles mill-melħ żejjed b'dal-

Alex Caasha

Sikrana tar-Ramel
Sea Couch-grass *Agropyron junceum*

Imqass tax-Xtut
Maritime Earwig *Anisolabris maritima*

Xorbett
Golden Samphire *Limbardia crithmoides*

Victor Falzon

Anisolabris... X'għedt? Għandek bżonn lapes?

Fir-ritratt jidher parti mill-Kanal tas-Sokkorsu u l-ikbar tliet salini, li qegħdin fuq barra nett.

mappa Victor Falzon

Mappa tas-Salina

mod. Fis-Salina nsibu wkoll pjanti oħra adattati sew għal dan l-ambjent u li m'għadhom jinstabu mkien iktar fil-Gżejjer Maltin. Tnejn minnhom huma l-**mellieġ tal-bwar mielħa** (Borrer's saltmarsh grass) u s-**sikrana tar-ramel**.

Fawna speċjali

Is-Salina huwa wkoll ta' interess għall-fawna. Fil-Kanal tas-Sokkorsu, li jdur mas-salini u li jilqa' fih l-ilma heġu li jinżel mill-widien ta' Burmarrad, insibu l-**buzaqq**, l-unika huta tal-ilma salmastru li għandna f'Malta.

Is-Salina huwa wkoll post ta' interess storiku għax kienu bnewh il-Kavallieri ta' San Ġwann biex jipproduċu l-melħ. Dari kien wieħed mill-posijiet ewlenin għall-produzzjoni tal-melħ f'Malta.

Is-Salina huwa wkoll post eċċellenti għall-ghasafar tax-xtut, bħat-**tertuxa** (ara paġna 5) u l-**fras-servjent**, li jieqfu hemmhekk waqt il-passa biex jieklu u jistrieħu; is-Salina huwa fil-fatt ²santwarju tal-ghasafar. F'dan il-post kienet instabet l-ewwel bejta f'Malta tal-**bufula tal-qasab** fl-1977, u f'xi snin għadha tbejjet hemm. Fis-Salina hemm ukoll fawna li ma ssibhiex f'postijiet oħra, bħal tip ta' insett jgħidulu **mqass tax-xtut**, jew li mhumiex komuni, bħal tip ta' gambli jgħidulu ³**amfipodu tas-salmastru**.

¹**salmastru**. Ilma li jkollu mhallat fih l-ilma bahar, is-soltu fejn wied jiftah fuq il-bahar
²**santwarju tal-ghasafar**. Post fejn l-ghasafar huma mharsin minn kull tfixkil, kaċċa, insib, eċċ. Per eżempju l-Buskett, l-Għadira, Is-Simar, Ta' Ċenċ, Kemmuna, eċċ.
³**amfipodu tas-salmastru**. L-isem xjentifiku tiegħu huwa *Gammarus aequicauda*.

Victor Falzon

Fras-servjent
Black-winged Stilt *Himantopus himantopus*

Alex Cassia

Bruka
African Tamarisk *Tamarix africana*

Victor Falzon

Buzaqq
Mediterranean Killifish *Aphanius fasciatus*

Il-buzaqq hija l-huta nazzjonali ta' Malta.

aħna ngħinuk tfaddal

Faddal permezz tal-BOV Young Savers Account u gawdi minn karus b'xejn meta tkun faddalt €100 fil-kont u rati vantaġġjużi ta' imghax fuq il-flus li ġġemma'. Genituri, nanniet, tuturi jew rappreżentanti legali jistgħu jifthu dan il-kont biex iġemmghu għal tfal żgħar.

Impenn lejn is-suċċess tiegħek.

**BOV YOUNG
SAVERS ACCOUNT**
2131 2020 | bov.com

Termini u kundizzjonijiet japplikaw.

Mahrug mill-Bank of Valletta p.l.c.
58, Triq Zakkarja
Valletta VLT 1130 - Malta

BOV 32115

BOV
Bank of Valletta